

GÖRÜŞLER

Etik Bunun Neresinde?

Giderek, düşünen toplum olmaktan dayatılan toplum olma yolunda hızla ilerlediğimiz için “etik” gibi düşünmenin en saygın alanlarından biri olan kavramın da niteliği sorgulanır olmuştur. İlişkinin olduğu her noktada değerler, haklar, sorumluluklar, saygı gibi nitelikler de devreye girer. Bunların söz konusu olabilmesi için farkındalık ve biliş gereklidir. Bilginin özümsemesi farkındalığı artıracak, artan farkındalıkla yeni bilgilere ulaşım söz konusu olabilecektir. Bu döngünün en temel ögesi düşün-bilmektir. Düşünebilmek sözcüğü aynı zamanda iki eylemi barındırır: Düşünmek ve bilmek. Her ikisine de hakettikleri özen ve emeğin gösterilişi evrime yapılmış önemli katkıyı oluşturacaktır.

Varoluşun gücü düşün-bilmeyeyle koşuttur. Bu nedenle düşünmeme bir yokoluş sürecinin göstergesi olabilir. “Ben senin yerine düşünüyorum, senin düşünmene gerek yok” yaklaşımı aslında “Ben seni yok ediyorum” ya da “Seni yok sayıyorum” demenin gizil bir biçimidir. Bu zaman zaman bir annenin çocuğuna aşırı koruyucu yaklaşımında olduğu gibi iyi niyetle yapılabilir ama çocuğun yetileri körelir, özgüveni örselenir. Ya da örneğin eğitimden yoksun bırakarak, televizyon başında koşullandırarak hesaplı bir biçimde kayıplar yaşatılarak yapılır. Ama tümü çok olumsuz sonuçlara yol açar. Farkındalık bu nedenle önemlidir.

Neyi, ne kadar, nasıl, ne için düşündüğümüzün ayırıcılığı olmak ilişkilerimiz için de belirleyici olmaktadır. Kurallar, töreler, yasalar, ilkeler ilişkilerin biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır, farkındalıklar sonucu oluşmuşlardır. Bu nedenle dogmalardan farklı olarak bir devinim içinde olmaları, koşullara göre sorgulanmaları gerekmektedir. Sağlıklı sorgulamaların yapılması özümsememiş değer sistemleri ile anlam kazanır. Özenti, kulaktan dolma, koşullandırılmış, dayatılmış yaklaşımlar düşünen bir beynin ürünü olamaz.

İlişkiler daha dar anlamıyla insan-insan arasında düşünülmektedir. Oysa geniş anlamıyla insanın yaşamında varolan tüm canlılarla olan ilişkiler, haklar, sorumluluklar, bağlılık, saygı vb. gibi

duygular temelinde düşünülmesi, gözden geçirilmelidir. Bu nedenle çağdaş ve akılcı yaklaşımlarda insana, hayvana, çevreye, doğaya karşı olan hak ve sorumluluklara yönelik ilişki biçimlendirmeleri yapılmaktadır. Bu biçimlendirmelerde yasalar kadar töreler de gözönünde tutulmaktadır. Etik, sözlük anlamıyla “Törebilim ya da ahlakbilim” olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda töreler de bilimsel bakış açısı süzgeciyle doğrulanmalı, değerlendirilmelidir. Örneğin, komşumuzun evinde bir kayıp yaşanırken, bizim evimizde neşeli müzikler çalıp eğlence düzenlememizin önünde hiçbir yasal engel yoktur. Ancak böyle bir davranış “etik” bulunmaz, ahlak süzgecinden geçmez. İlişkiler üzerinde düşün-bilmek dogmalardan kurtaran önemli bir zenginliktir. Tartışılmayan ve düşünülmeyen dogmatik inançlar ise kısır, koşullanmış ve yönetilen bir yaşamın bekçileridir.

Kavramlar, üzerlerinde düşünüldükleri zaman anlam kazanırlar. En istedik yaklaşım biçimleri ya da değerler bile düşünülmediklerinde içi boş, kof birer sözcükten öteye gidemezler. Son zamanların güncel ve yükselen değeri etik de düşünmeden yapılan uygulamalardan payına düşeni almaktadır. “Etik Kurulları” işleyiş biçimleri etik ihlal örnekleri ile doludur. Son yaşanan örnekte, Üniversite bünyelerinde kurulan Etik Kurullar kaldırılmış, yeni kurullar oluşturulmuştur. Bilimsel araştırma desteği almak için TÜBİTAK başvurularında 10 Eylül 2009 tarihinde varolan Etik Kurullardan onay alımı bilimsel çalışmalar açısından örseleyici örneklerle doludur. Ankara’da işlev gören tek kurul olan Keçiören Araştırma Hastanesi Etik Kurulu görüşülmesi olanak dışı bir başvuru ile karşışarıya kalmıştır. Buna bağlı olarak TÜBİTAK, yalnız başvuru yapıldığına ilişkin bir belgeyi yeterli saymak zorunda kalmıştır. Başvuru evraklarının doldurulması daha sorunlu bir konuyu ortaya çıkarmıştır: Formlar “klinik araştırmalara” göre hazırlanmış, alan araştırmalarına yönelik herhangi bir çalışma bulunama-

mıştır. Önerilen “ilaç dışı araştırmalar” formu ise diğer formların aynı çıkmıştır. Bir alan araştırmasını “kullanılan ilacın yan etkileri, mortalite beklentisi” vb. değişkenler açısından ne derece bilim etiği ile bağdaşır, sorgulanması gerekir. Bu soruların yanıtlarının boş bırakılması kolay bir uysal uyum sürecidir. Özün ne olduğunu fark etmeden yüzeysel çözüm yaklaşımıdır. Bilim insanları yapılmasında gereklilik olduğuna inandığı bir araştırmanın gerçekleşmesi ile uygun olmayan bir formun doldurulması ikilemi ile karar vermeye zorlanmaktadır. Her iki seçeneğin seçilmesi ya da seçilmemesi durumlarında etik ihlallerin olacağı açıktır. Bazı etik kurul başkanlarının alan araştırmalarını değerlendirilmesi amacıyla almamaları doğru bir yaklaşımdır. Ancak ortaya çıkan sorunları yetkililere ulaştırma ve geri çevirme gerekçelerini sağlıklı bir biçimde aktarma görevini de üstlenmelidir. Bu yaklaşım biçiminin ortaya çıkardığı bir gerçek daha vardır: Araştırma, yalnız klinikte yapılır ve ilaç ya da girişim temellidir. Bu inanç nedeniyle, alan araştırmaları için ayrı bir değerlendirme yaklaşımı oluştırmaya gerek

görülmemiştir. Sosyal bilimlerin de insanla çalıştığı ve bilimin ana alanlarından birini oluşturduğu, etik doğruları ve yanlışlarının olduğu fark edilmemiştir. Bu bile tek başına bilim etiği açısından çok önemli bir etik ihlaldir. Tüm bilim alanlarının çok yönlü düşünme, farklı bakış açıları ile zenginleşebilme olanağını kendilerine ve diğerlerine sağlayabilmeleri gerekir. Diğerinin ayırdına varmamak, saygı duymamak, yok saymak ya da ötelemek en çok bilim alanında sorun yaratacak, kısır ve kısıtlı bulgulara yol açacaktır.

Soran ve sorgulayan, ilke ve değerlerin farkında olan, bilimsel bakış açısını yaşam biçimi kılan, haklar ve sorumluluklarla barışık insanlar dünyayı daha yaşanası kılacaktır. Önemli olan düşünmek ve davranabilmektir.

Saygı ve sevgilerimle

Psk. Prof. Dr. Ferhunde Ökte